

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 171

HZ. MUHAMMED **ve** **GENÇLİK**

(Kutlu Doğum Haftası : 1992)

ANKARA 1995

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
YAYIN MATBAACILIK VE TİCARET İŞLETMESİ

Mesrutiyet Cad. Bayındır Sk. No: 55 • Kızılay/ANKARA
Tel: (312) 418 59 49 • 417 09 04 • 425 27 75
Telex: 43 433 tdvk tr. • Fax: (312) 417 00 09

Yayın No : 171
Sempozyumlar ve Paneller Serisi - 5

ISBN 975-389-178-4
95.06.Y.0005.171

Bu kitap
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi'nin
Dizgi, Fotomekanik, Ofset ve Cilt Tesislerinde
hazırlanmıştır.

ÇAĞIMIZIN İNANMIŞ İDEAL İNSAN TİPİNİN YETİŞMESİNE İSLÂMÎ YAKLAŞIM

Doç. Dr. İzzet ER

Her düşünce sistemi, her doktrin ve her din gelişmek için insan unsuruna değer vermek, başarabildiği ölçüde insan fitratına uygun uygulamalar yapmak zorundadır. Bu maksatla öngördüğü şahsiyet özelliklerini kendi insanlarına enjekte edici bir yaklaşım içine girer. Beşerin son dini İslâm'ın da başka bir yaklaşım içinde olması düşünülemez. Çünkü onun da muhatabı insandır. Bedir muharebesi öncesinde, *"Allah'ım, eğer şu bir avuç müslümanın helâkini diliyorsan, bundan sonra sana ibadet edecek (bir toplum) bulunmayacaktır"* diye gözyaşları içinde Allah'a niyazda bulunan Hz. Muhammed'in için insan unsurunun önemine işaret etmek istiyordu. *"Siz Allah'ın dinine yardım ederseniz, Allah da sizin dininize yardım eder"* (Muhammed, 47/7) ayetinde vurgulanmak istenen de aynı şey olmalıdır.

Tarihi gelişim süreci içinde, İslâmın öngördüğü şahsiyet özelliklerini kendisinde toplayan Rasulullah ve ashabi her çağda müminlere, inanmış insanın ideal tipleri olarak takdim edilmiş, onları örnek alarak benzer bir hayat yaşmaları hususunda müslümanlara sürekli telkinde bulunulmuştur. Ne var ki, tarih, aynı özelliklerde bir nesil kaydetmemiştir. İslâmın ana kaynağı Kur'an, onun açıklaması ve tefsiri mahiyetinde olup vahye müstenid bulunan Rasulullah'ın hadisleri, pratik sünnetleri ve hayatı ile ashabının biyografileri bütün teferruatı ile elimizde olmasına rağmen, bugün neden aynı evsafa nesiller yetiştiremiyoruz? Onlar fevkalâde bir kabiliyet ve zekâyâ mâlik ender yaratılışlı insanlar mı idiler? Yoksa, onlar bugün için seviyesine erişilemeyecek yüksek bir medeniyet ve teknolojiye mi sahiptiler?

Bu hususta değişik yorumlar vardır: Sahabe nesli ile onlardan sonra gelenler ve bizim aramızda zaman ve Rasulullah'ın maddî-fizik varlığından başka bir fark yok; mücerret olarak zaman insanlar üzerinde bir tesirde bulunamayacağına göre, acaba Rasulü Ekrem'in fizik olarak mevcut olmayışının söz konusu başarısızlıkta bir rolü olabilir mi? Hz. Muhammed'in vefatı esnasında cereyan eden hadiseler sorumuza cevap oluşturacak niteliktedir. Bilindiği gibi Peygamberimizin vefatında ashabi

ne yapacağını şaşırması vaziyettedir. Hz. Ömer bile metanetini kaybetmiş, "Muhammed ölmedi, bayıldı, kim öldü derse kafasını vururum" diyebilecek raddeye gelmiştir. Oldukça üzgün, fakat metanetini yitirmeyen Hz. Ebû Ber ona susmasını söylerse de netice alamaz; kürsüye çıkarak hamdele ve salveleden sonra: "Sizden kim Muhammed'e (onun fizikî-maddî varlığına) tapıyorsa, iyi bilsin ki Muhammed ölmüştür. Her kim Allah'a tapıyorsa, bilsin ki Allah hayydir, ölmekten münezzehtir" der. Arkasından "Muhammed ancak bir rasüldür, elçidir: ondan önce de nice rasüller gelip geçmiştir. Şimdi o ölür, yahut öldürülürse, topuklarınızın üzerinde gerye (cahiliye hayatına) mı döneceksiniz? Kim böyle topukları üzerinde cahiliye hayatına dönerse, Allah'a hiç bir şekilde zarar vermez..." (Âl-i, İmran 3/144), "Habibim tabî olarak sen de öleceksin, onlar da" (Zümer, 39/30) âyetlerini okuyarak konuşmasını bitirir. Bu ayetlerin okunuşu hemen şaşkınlığı giderir. Zira ashab biliyordu ki, ilk âyet, daha önce Uhud muharebesinde Peygamber vefat etti şayiası üzerine bazı müslümanların harbetmenin faydasız olduğunu düşünmeleri, silahlarını bırakmaları, hatta bazılarının evlerine dönmekle daha isabetsiz olacağı kanaatine varmaları, bir kısmının hiç bir şey olmamış gibi harbe devam etmeleri üzerine nazil olmuştu. Yine maddî-fizik varlığıyla kaim olmadığını, onun da ölebileceği veya öldürülebileceğini, fakat İslâmdan dönmemesi gerektiğini vurguluyordu. Telaş içinde bu ayeti hatırlamamış, Hz. Ebû Bekrin okuması ile yeni nazil olmuş gibi hep onu tekrarlamaya başlamışlardı. Yine onlar, Hz. Muhammed'in Veda Haccı'nda kendilerine: "Sizce iki şey bırakıyorum, onlara sarıldığınız müddetçe sapıtmaz, cahiliye adetlerine dönmezsiniz: Allah'ın kitabı ve Rasulünün sünneti." (et-Tâç, I/47) demişti. Ben sağ kaldıkça cahiliye adetlerine dönmezsiniz dememişti. Onlar bunun da idraki içindeydiler.

Allah Rasulünün fiziki varlığı özlenen ideal insanların yetişmesinde etkili olmadığına göre, ashabı gibi inanmış insan tipleri nasıl yetiştirilecektir, suâline tekrar dönüyoruz. Bilindiği gibi Kur'an'da şöyle bir ifade vardır: "Bir kavim (veya millet) kendini değiştirmedikçe Allah onları değiştirmez" (Ra'd, 13/11). Bu ayet, sosyo-kültürel değişimin olduğu kadar, zamanımızın inanmış ideal insan tipinin yetiştirilmesinde müessir olan faktörlerden ilkinin "zihniyet değişimi" olduğunu vurgulamaktadır. Yani insanın inandığı dinin zihniyetiyle dimağını bezemesi, doldurmasıdır. Her davranışın, müessese ve organizasyonun temelinde zihni bir boyut ve temel bulunduğu bir gerçektir. O olmadan hiç bir davranış, müesseseleşme ve teşkilatlanmayı izâh etmek mümkün değildir. Biz buna meselenin zihniyet boyutu diyoruz. İslâm tarihine bakılınca, 13

yıllık Mekke hayatı boyunca Peygamberimizin yaptığı, cahilî zihniyeti yıkıp yerine İslâmî zihniyeti, tevhid düşüncesini yerleştirmek olduğu söylenebilir. Kısacası, bir zihniyet değişimini, kimlik değişimini gerçekleştirmektir. İlk nazil olan ayetlerde (Ikra' suresinin ilk ayetleri) vurgulanan şeyin bu olduğunu ve söz konusu zihniyet ve kimlik değişiminin Kelime-i tevhidde gizli bulunduğunu söylemek kabildir. Hz. Muhammed'i öldürmek için giden Ömer'i, adil Ömer yapan mezkur zihniyet değişimi olmalıdır. Ki, değişimin ilk şimşekleri eniştesinin evinde kız kardeşi Fatıma'nın: "Yâ Ömer! Bizi öldürsen de kocam ve ben bu düşünmeden, bu dinden vazgeçmeyiz" demesiyle çakmaya başlamıştı. Kardeşinin, indirdiği darbeden kan revân içindeki yüzünü gördükçe şiddetini artıran, ama aynı oranda kalbinde rikkati geliştiren şimşekler git-tikçe etkisini gösterir; "Bana okuduğunuzu getirin" demesi üzerine, korku içinde sunulan ayetlerin tesiriyle şimşek darbeleri Ömer'in kalbini yavaş yavaş zihniyet değişimine götürür ve yumuşak bir edâ ile "Beni Muhammed'e götürün" der. Huzura vardığında Kelime-i tevhidle yeni zihniyetini ve kimliğini ilân eder. Artık Hattaboğlu inanmış bir insan tipinin müşahhas örneklerinden biridir.

Kelime-i tevhidle yeni bir düşünce ve zihniyetin, hatta kimliğin sahibi olan kişi, Allah'la âdetâ şöyle bir mukavele yapmış gibidir: Allah'ım, beni sen yarattın, sen yaşatıyorsun. Sadece senin kulunum. Sana inanıyorum. Emirlerini ve yasaklarını bildiren Kur'an'ına bütün kalbimle inanıyorum. Emrine uymayan hiç bir fikri ve düşünceyi benimsemeyeceğim. Sana yönelmeyen ve seni tanımayanlarla dost olmayacağım. Her şeyin senden geldiğine inanıyorum. Bütün ruhum ve varlığım hep sana kul olarak kalacak, hayatımın her anını bu imanla yaşayacağım"... Kelime-i tevhidin ikinci kısmıyla Rasulullahla benzer bir mukavele imzalayan kişi, her haliyle artık ilâhî kanala, ilâhî frekansa bağlanmıştır. Sadece onun yayımları gönül ekranında görülür. Başka kanallara ve frekanslara yöneldiğinde İslâmın bütünlüğünü kavramaktan aciz kalacağı için zihni plânda paraziter yayınlar ve görüntü kaymaları ile karşılaşır. Meselâ, kendi heva ve heveslerine göre bir İslâmî yaklaşım sergilerse, Kur'an'ın "*Heva ve heveslerini ilâh edineni gördün mü?*" (Casiye, 45/23) ifadesinin muhatabı olur, tövbeyle yeniden ilâhî kanala, ilâhî frekansa bağlanır.

Kur'an'dan kaynaklanan İslâmî zihniyetin oluşması hususunda Rasulullah o kadar hassastır ki, ashabının kültürel kimliklerini kendi tarihi oluşumları içinde kazanmaları hususunda ısrarla duruyordu. Özel-

likle eski dinlerin tesiri konusunda son derece dikkatliydi: Hz. Ömer bir gün "Yâ Rasulallah! Bana ehl-i kitaba ait güzel bir kitabı elime geçti, onu size okuyayım mı?" dediğinde, Peygamberimiz'in cevabı şöyle oldu. "Vay sen de mi Ey Hattaboğlu bu belaya düşecektin? Allah'a yemin ederim ki, ben size tertemiz bir kitap getirdim... Allah'a yemin ederim ki, kardeşim Musa sağ olsaydı, bana tâbi olmaktan, beni tasdik etmekten ve benim şeriatıma uymaktan başka bir şey yapmazdı"(Y. Kandehlevî, Hayatü's-Sahabe, c. III, Halep, 1971, s.190).

İnanan ideal insan tipinin yetişmesinde ikinci boyuta geliyoruz: Davranış boyutu. En tutarlı, en mükemmel bir zihniyet, şayet mensupları kanalıyla davranış olarak günlük hayata yansımıyor, fiili zihniyet biçiminde tecelli etmiyorsa, devam etmesi, mükemmelliğiyle ilgili kanaatleri tereddüde sevketmeden sürdürmesi mümkün olamaz. Din sosyologları arasında hâkim kaanate göre, bir dine bağlanan kimse, çevresine bağlı olduğu din ve zihniyetin gözlüğü ile bakar, tüm hayatını ona göre tanzim eder. Kur'ân'a dayalı zihniyet değişiminin davranış boyutunda nasıl sürdürüldüğünü ashabin hayatından bir kaç örnekle görelim. Bunlar, aynı zamanda, sahabenin ilâhî zihniyetin kaynağı Kur'ândan nasıl beslendiklerini de gözlerimizin önüne serecektir. Rivayete göre Hz. Ömer, 286 ayet olan Bakara Suresini 12 senede, oğlu Abdullah 8 senede ezberlemişlerdir (el, Kettâni, et-Teratip, II/280). Yavrularımızın bugün 1 senede, en fazla iki senede bütün Kur'ân'ı ezberlediğini hep duyarız. Acaba günümüzdekiler onlardan daha fazla bir zeka kapasitesine mi sahiptirler? Tarih böyle bir durumdan söz etmiyor. Ancak, Hz. Ömer ve oğlu bir ayetin lafzını ezberleyince, acaba bu ayet (veya ayetler) niçin nazil olmuştu, hangi meseleyi islâh etmek ve ashabin nasıl davranması gerektiğini anlatmak için gelmişti, sorularını sorarak cevabını zihnine nakşedip bizzat o ayetin öngördüğü biçimde günlük hayatını ve davranışlarını düzenliyordu. Bu da uzun seneleri alıyordu.

Mekke hayatı boyunca uygulanan zihniyet eğitiminden sonra, genel olarak bütün ashab öyle bir halet-i ruhiyeye ulaşmıştı ki, ne emir veya nehiy gelmişse, "Semi'nâ ve eta'nâ-İştittik itaat ettik" mertebesine vasil olmuşlardı. Henüz içki yasağı kesinleşmemişken namaz dışında ziyafetlerde kullanıldığı zamanda, bir münâdinin "İçki katiyetle yasaklanmıştır" nidasını duyanların, kalplerinde herhangi bir burkuntu hissetmesizin grup içindeki küçük Enes'e: "Kalk ya Enes! (Fiçıları göstererek) Dök şunları" diyerek emre itaatlarında hep bu tavır müşahede edilir. Başörtü emri geldiğinde Ensar kadınlarının aynı halet-i ruhiye ile emre

nasıl uyduklarını Hz. Aişe'den dinleriz. Yine kalplerinde en ufak bir ihtiyaç meylî duymaksızın kardeşlik anlaşmasında Ensar'ın mallarını Muhacirlerle paylaşmasında da aynı asil davranışları görebiliriz.

Şayet benimsediği ilâhî zihniyete uygun davranış değişikliğini yeteri kadar başaramazsa, yani cahilî kültürden kaynaklanan tutum ve davranışlar sergilemeye devam ederse, çift şahsiyetli olacağını anlayıp tevbeyle sarılan, hakkını helâl ettirmek için bir yanağını kuma koyup öbürüne Hz. Bilâl'in basmasını isteyerek tevbe etmiş ve kul hakkından kurtulmuş olabileceğine inanan Hz. Ebû Zerr'de, zina yaptığı için İslâm ceza hukukununun zedelenmemesini ve şahsına tatbikini isteyen Eslemî kabilesinden Maız'da ve Cûheyne kabilesinden bir hanımda, hayatlarına mal olmasına rağmen hep aynı halet-i ruhiyeyi, davranışa dönüşmüş ilâhî zihniyeti tesbit etmek mümkündür. >

Eğitimle ilgili teorilerde insanı kuşatan çevreye çok önem verilir. İlgili literatüre göre insan, beşeri karakterini fıtratına uygun bir çevre içinde kazanır. İnanmış ideal insan tipinin yetişmesinde de bu böyledir. Yani, bir zihniyet ve düşünce sisteminin gelişmesi, bunu hakkıyla benimsemiş insanların yetiştirilmesi de aynı kanunlara tabidir ve müsait çevreye sahip olması gerekir. Aksi taktirde yabancı çevre şartları içinde boğulur gider. Hira'da ilk vahye muhatap olduğu andan itibaren cahilî çevreyle mücadele eden ve onu İslâmileştirmeye çalışan Rasulullah 13 yıl uğraşmasına rağmen, Hicret öncesinin Mekke'sinde bu mümkün olmaz. Habeşistan'a yapılan hicretler böyle bir arayıştır. Ne var ki, Habeşistan Hıristiyan kültürünün hâkim olduğu bir çevreydi, etkisini de bir kaç sahabiye kendi zihniyetini vermekle gösterdi. Onun için oraya gidenler sürekli olarak Arabistan'da müsait bir çevre olduğu haberini bekler bir vaziyetteydiler. Hz. Muhammed'in hemşehrileri ile anlaşığı şeklindeki bir yalan haber üzerine bazı müslümanların Mekke'ye dönmüş olması sözkonusu halet-i ruhiyeyi teyid eder niteliktedir.

Taif'in acımasız karşılamasının ardından Akabe biatlarıyla önceden hazırlanan çevreye hicretle birlikte Medine'de ulaşılmıştır. Bu sebeptendir ki, Hicret, sıradan ve klasik bir yaklaşımla, zulüm gören ve umûmî boykota maruz kalan müslümanların, zulümden ve bojkottan uzak, huzur dolu, sıkıntısız bir sığınma hareketi değil, yeni zihniyete uygun bir çevre oluşturma çabası olarak değerlendirilebilir.

İnanmış ideal insan tipinin yetişmesinde, zihniyet değişimi, buna uygun tutum ve davranışla çevreden başka üzerinde durulması icab eden bir diğer husus da, zihniyet değişimine paralel müesseseseleşme ve

organizasyondur. Müesseseler ve organizasyonlar, bir zihniyeti, bir kültürü asırdan asıra aktaran özelliklere sahiptirler. Günümüz müslümanlarının zamanlarına uygun olarak müesseseleşmemeleri ve organizasyonlarını kurmamaları çağı yakalayamamalarına malolmaktadır. Onun için müesseseleşmeleri ve zihniyetlerini, kültürlerini yaşatacak organizasyonlara sahip olmaları gerekir. Rasulullah, müminleri namaza çağırma problemini bir çağrı müessesesi ezanla hallederken, kimsesizler için önceleri ilk sosyal güvenlik, bilâhare eğitim organizasyonunu Suffe ile başlatmıştı. Hicret sonu Kuba ve Medine'de ilk inşa edilen binaların mescitler oluşu bu açıdan ayrıca dikkate değer olmalıdır. Zira mescitler, Allah'ın kanalına yeniden bağlanma, İslâmî zihniyete akord edilme, ilâhî şoklanma ve ilâhî tebliğ yerleridir. Malî sıkıntı içinde olanlara, önceleri ihtiyarî olarak başlatılan yardımların bilâhare zekat olarak müesseseleştirilmesi de yine dikkat çekicidir. Benzer misalleri daha da artırmak mümkündür.

Çağımızda da inanmış ideal insan tipleri arzu ediliyorsa, meselenin yukardan beri sıralanan zihniyet, davranış, çevre, müesseseleşme ve organizasyon boyutlarının günümüz şartları içinde yeniden ele alınmasında yarar vardır. Ashabın yetiştirilmesiyle ilgili uygulamalar bizde böyle bir düşünceyi meydana getiriyor.